MORBID SEMIZLIK BO'YICHA SLEEVE REZEKSIYA O'TKAZGAN BEMORLAR HAYOT SIFATINI BAHOLASH

Ilmiy rahbar **:PhD Ruziev U.S.**

T.f.n., katta o'qituvchi **Tavasharov B.N.**

Ermetov Baxtiyor Atabekovich

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti 1- kurs magistranti

https://doi.org/10.5281/zenodo.20000299

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada morbid semizlik tashxisi qo'yilgan bemorlarda sleeve gastrektomiya (sleeve rezeksiya) operatsiyasidan so'ng hayot sifatining o'zgarishi kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda bemorlarning jismoniy, psixologik va ijtimoiy holati operatsiyadan oldin va keyingi davrlar kesimida solishtirilib, bariatrik jarrohlikning samaradorligi baholanadi. Shuningdek, tana vazni indeksi (BMI)ning kamayishi, komorbid kasalliklarning regressiyasi va ularning hayot sifati ko'rsatkichlariga ta'siri aniqlanadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, sleeve gastrektomiya bemorlarning umumiy hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi, biroq psixologik holatni barqarorlashtirish uchun qo'shimcha kompleks yondashuv zarur. Ish yakunida bemorlarni operatsiyadan keyingi kuzatish, reabilitatsiya va multidisipliner yondashuvni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: morbid semizlik, sleeve gastrektomiya, bariatrik jarrohlik, hayot sifati, BMI, WHOQOL-BREF, IWQOL-Lite, metabolik sindrom, komorbid kasalliklar, psixologik holat, reabilitatsiya, multidisipliner yondashuv.

Аннотация. В данной научной статье проводится всесторонний анализ изменений качества жизни после рукавной гастрэктомии (рукавной резекции) у пациентов с морбидным ожирением. В исследовании сравнивается физическое, психологическое и социальное состояние пациентов до и после операции, а также оценивается эффективность бариатрической хирургии. Также определяется снижение индекса массы тела (ИМТ), регрессия сопутствующих заболеваний и их влияние на показатели качества жизни. Результаты показывают, что рукавная гастрэктомия значительно улучшает общее качество жизни пациентов, но для стабилизации психологического состояния необходим дополнительный комплексный подход. По завершении исследования разработаны научные и практические рекомендации по улучшению послеоперационного наблюдения, реабилитации и междисциплинарного подхода к пациентам.

Ключевые слова: морбидное ожирение, рукавная гастрэктомия, бариатрическая хирургия, качество жизни, ИМТ, WHOQOL-BREF, IWQOL-Lite, метаболический синдром, сопутствующие заболевания, психологическое состояние, реабилитация, междисциплинарный подход.

Abstract. This scientific article comprehensively analyzes the changes in the quality of life after sleeve gastrectomy (sleeve resection) in patients with morbid obesity. The study compares the physical, psychological and social status of patients before and after surgery, and evaluates the effectiveness of bariatric surgery. It also determines the reduction in body mass index (BMI), regression of comorbid diseases and their impact on quality of life indicators. The results show that sleeve gastrectomy significantly improves the overall quality of life of patients, but an additional comprehensive approach is needed to stabilize the psychological state. At the end of

the study, scientific and practical recommendations were developed for improving postoperative follow-up, rehabilitation and multidisciplinary approach to patients.

Key words: morbid obesity, sleeve gastrectomy, bariatric surgery, quality of life, BMI, WHOQOL-BREF, IWQOL-Lite, metabolic syndrome, comorbid diseases, psychological state, rehabilitation, multidisciplinary approach.

Kirish. So‘nggi o‘n yilliklarda semizlik global sog‘liqni saqlash tizimi oldida turgan eng jiddiy muammolardan biriga aylandi. Ayniqsa, morbid semizlik (tana vazni indeksi — BMI ≥40 kg/m²) nafaqat metabolik buzilishlar, balki yurak-qon tomir, endokrin va psixosomatik kasalliklar rivojlanishiga olib keluvchi xavf omili sifatida e’tirof etiladi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, semizlik bilan bog‘liq kasalliklar inson umr davomiyligini qisqartiruvchi asosiy sabablar qatoriga kiradi. Shu bilan birga, morbid semizlik nafaqat klinik ko‘rsatkichlarga, balki bemorlarning hayot sifati (quality of life — QoL)ga ham sezilarli salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Hayot sifati tushunchasi bemorning jismoniy holati, psixologik barqarorligi, ijtimoiy faolligi va umumiy hayotdan qoniqish darajasini o‘z ichiga oluvchi kompleks ko‘rsatkichdir. Morbid semizlikka chalingan bemorlarda harakatlanish cheklanishi, surunkali og‘riqlar, ijtimoiy stigmatizatsiya, o‘z-o‘zini baholashning pasayishi va depressiv holatlar keng tarqalgan bo‘lib, bu ularning kundalik faoliyati va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Semizlikni konservativ davolash usullari (dietoterapiya, jismoniy faollikni oshirish, farmakoterapiya) ko‘pincha uzoq muddatli va barqaror natijalarni bermaydi. Shu sababli morbid semizlikni davolashda bariatrik jarrohlik usullari, xususan sleeve gastrektomiya (sleeve rezeksiya) keng qo‘llanilmoqda. Ushbu operatsiya oshqozon hajmini taxminan 70–80% ga kamaytirish orqali oziq-ovqat iste’molini cheklaydi hamda gormonal o‘zgarishlar orqali ishtaha va metabolizmga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ilmiy tadqiqotlar sleeve gastrektomiyaning yuqori samaradorligini ko‘rsatib, uning nafaqat vazn kamaytirish, balki metabolik kasalliklarni kamaytirish va hayot sifatini yaxshilashga xizmat qilishini tasdiqlaydi. Operatsiyadan keyin bemorlarda tana vazni sezilarli kamayadi, qandli diabet, arterial gipertenziya, dislipidemiya kabi komorbid kasalliklar regressiyaga uchraydi. Bu esa o‘z navbatida bemorlarning jismoniy faolligini oshiradi va ijtimoiy hayotga integratsiyasini yaxshilaydi. Shu bilan birga, hayot sifatining barcha komponentlari bir xil darajada yaxshilanmaydi. Ayrim ilmiy izlanishlarda operatsiyadan keyin ham psixologik muammolar, xususan, depressiya va xavotir darajasi saqlanib qolishi mumkinligi qayd etilgan. Bu holat bariatrik bemorlarni faqat jarrohlik usuli bilan davolash yetarli emasligini, balki kompleks — tibbiy, psixologik va ijtimoiy yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston sharoitida ham semizlik, ayniqsa uning og‘ir shakllari tobora keng tarqalib borayotgani kuzatilmoqda. Shu bilan birga, bariatrik jarrohlik amaliyoti bosqichma-bosqich rivojlanib borayotgan bo‘lsa-da, operatsiyadan keyingi hayot sifati ko‘rsatkichlarini tizimli ravishda o‘rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar yetarli emas. Bu esa mazkur yo‘nalishda ilmiy izlanishlar olib borish zaruratini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, morbid semizlik bilan og‘rigan bemorlarda sleeve gastrektomiyadan so‘ng hayot sifatining o‘zgarishini kompleks baholash orqali davolash samaradorligini yanada chuqurroq tahlil qilish mumkin. Tadqiqot natijalari klinik amaliyotda bemorlarni tanlash, operatsiyadan keyingi kuzatuv va reabilitatsiya jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bois ushbu ilmiy ishning asosiy maqsadi — morbid semizlik bilan og‘rigan bemorlarda sleeve gastrektomiya o‘tkazilgandan so‘ng hayot sifati ko‘rsatkichlarining o‘zgarishini tahlil qilish, asosiy omillarni aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Morbid semizlikni davolash va uning oqibatlarini kamaytirish masalasi zamonaviy tibbiyotning dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, ayniqsa bariatrik jarrohlikning

samaradorligi va bemorlar hayot sifatiga ta’siri ko‘plab ilmiy tadqiqotlarda keng yoritilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sleeve gastrektomiya (sleeve rezeksiya) morbid semizlikni davolashda eng samarali va xavfsiz usullardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Avvalo, xalqaro ilmiy manbalarda semizlikning global epidemiologiyasi, uning sog‘liq uchun xavflari va hayot sifatiga salbiy ta’siri keng o‘rganilgan. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO) ma’lumotlariga ko‘ra, semizlik yurak-qon tomir kasalliklari, 2-tip qandli diabet, arterial gipertenziya va ayrim onkologik kasalliklarning asosiy xavf omillaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, semizlik bilan og‘rigan bemorlarda hayot sifati ko‘rsatkichlari sog‘lom aholi bilan solishtirganda sezilarli darajada past bo‘lishi qayd etilgan. Bariatrik jarrohlik, xususan sleeve gastrektomiya bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar uning yuqori samaradorligini ko‘rsatadi. Xorijiy tadqiqotchilar, jumladan, John P. H. Wilding va Philip R. Schauer ishlarida bariatrik operatsiyalar natijasida bemorlarda nafaqat tana vazni kamayishi, balki metabolik jarayonlarning yaxshilanishi ham kuzatilishi ilmiy asoslab berilgan. Ularning tadqiqotlari sleeve gastrektomiya natijasida ortiqcha vaznning 50–70% gacha kamayishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Hayot sifatini baholashga bag‘ishlangan tadqiqotlarda esa maxsus validatsiyadan o‘tgan metodikalar — WHOQOL-BREF va IWQOL-Lite keng qo‘llaniladi. Scott B. Engel va hammualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda IWQOL-Lite shkalasi yordamida semizlik bilan bog‘liq hayot sifati ko‘rsatkichlari chuqur o‘rganilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, operatsiyadan keyin bemorlarning jismoniy faoliyati, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va ijtimoiy faolligi sezilarli darajada yaxshilanadi. Shuningdek, Stephen R. Daniels va boshqa olimlarning izlanishlarida sleeve gastrektomiya operatsiyasidan keyin hayot sifatining barcha komponentlari — jismoniy, psixologik va ijtimoiy ko‘rsatkichlar ijobiy tomonga o‘zgarishi qayd etilgan. Ayniqsa, jismoniy sog‘liq ko‘rsatkichlari eng tez va sezilarli yaxshilanishga ega bo‘lishi aniqlangan. Biroq ayrim tadqiqotlar ushbu masalada murakkabliklar mavjudligini ko‘rsatadi. Masalan, David B. Sarwer tomonidan olib borilgan izlanishlarda bariatrik jarrohlikdan so‘ng psixologik holatning yaxshilanishi har doim ham barqaror emasligi ta’kidlangan. Ayrim bemorlarda depressiya, xavotir va ovqatlanish bilan bog‘liq buzilishlar saqlanib qolishi mumkin. Bu esa operatsiyadan keyingi psixologik qo‘llab-quvvatlashning zarurligini ko‘rsatadi. Uzoq muddatli natijalarni o‘rganishga qaratilgan tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. John M. Morton boshchiligidagi ilmiy ishlar shuni ko‘rsatadiki, sleeve gastrektomiyadan keyin 3–5 yil davomida bemorlarning hayot sifati yuqori darajada saqlanib qoladi, biroq ayrim hollarda vaznning qisman qayta ortishi kuzatilishi mumkin. Bu esa bemorlarning operatsiyadan keyingi turmush tarziga rioya qilish darajasi bilan bevosita bog‘liq.

Milliy adabiyotlarda ham ushbu masala bo‘yicha muayyan ilmiy izlanishlar mavjud bo‘lib, ularda bariatrik jarrohlikning samaradorligi va uning klinik natijalari tahlil qilingan. Biroq O‘zbekiston sharoitida aynan hayot sifati ko‘rsatkichlarini kompleks baholashga qaratilgan tadqiqotlar yetarli emasligi kuzatiladi. Bu esa mazkur yo‘nalishda ilmiy izlanishlarni kengaytirish zaruratini ko‘rsatadi. Shuningdek, so‘nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda multidisipliner yondashuvning ahamiyati alohida ta’kidlanmoqda. Ya’ni, bariatrik bemorlarni davolashda jarroh, endokrinolog, dietolog va psixologlarning hamkorligi eng yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Bu yondashuv nafaqat vazn kamayishini, balki hayot sifatining barqaror yaxshilanishini ham ta’minlaydi. Xulosa qilib aytganda, mavjud ilmiy adabiyotlar sleeve gastrektomiya morbid semizlikni davolashda samarali usul ekanligini va u bemorlarning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilashini tasdiqlaydi. Biroq psixologik omillar, uzoq muddatli natijalar va milliy sharoitda olib boriladigan tadqiqotlar hali ham chuqur o‘rganishni talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur ilmiy tadqiqot morbid semizlik bilan og‘rigan bemorlarda sleeve gastrektomiya (sleeve rezeksiya) operatsiyasidan so‘ng hayot sifati o‘zgarishini kompleks baholashga qaratilgan bo‘lib, u klinik, analitik va kuzatuv (observatsion)

yondashuvlar asosida amalga oshirildi. Tadqiqot dizayni bemorlarning operatsiyadan oldingi va keyingi holatini solishtirishga asoslangan longitudional (dinamik) kuzatuv shaklida tashkil etildi. Tadqiqot pretest–posttest dizaynida olib borildi, ya'ni bemorlarning hayot sifati operatsiyadan oldin va operatsiyadan keyingi 6 va 12 oylik davrlarda baholandi. Ushbu yondashuv bariatrik jarrohlikning uzoq va qisqa muddatli ta'sirini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot obyekti sifatida morbid semizlik (BMI ≥40 kg/m² yoki ≥35 kg/m² + komorbid kasalliklar) tashxisi qo'yilgan va sleeve gastrektomiya operatsiyasini boshdan kechirgan bemorlar tanlab olindi. Tanlanma tasodifiy emas, balki maqsadli (purposive sampling) usulida shakllantirildi.

Tadqiqot davomida bemorlarning shaxsiy ma'lumotlari maxfiyligi ta'minlandi. Barcha ishtirokchilar tadqiqot maqsadi bilan tanishtirildi va ixtiyoriy rozilik (informed consent) olindi. Tadqiqot tibbiy etik normalar va xalqaro bioetika tamoyillariga muvofiq olib borildi. Ushbu metodologik yondashuv sleeve gastrektomiya operatsiyasining bemorlar hayot sifatiga ta'sirini kompleks va ishonchli baholash imkonini beradi. Pre- va postoperatsion solishtirma tahlil natijalarning ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi hamda bariatrik jarrohlik samaradorligini klinik va ijtimoiy jihatdan baholashga xizmat qiladi.

Muhokama. Morbid semizlik bilan og'rigan bemorlarda sleeve gastrektomiya operatsiyasidan so'ng hayot sifatining o'zgarishini tahlil qilish natijalari ushbu jarrohlik usulining nafaqat vazn kamaytirish, balki bemorlarning umumiy bio-psixo-sotsial holatini yaxshilashda ham yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatadi. Olingan natijalar xalqaro ilmiy adabiyotlarda keltirilgan ma'lumotlar bilan mos keladi va bariatrik jarrohlikning kompleks ta'sir mexanizmlarini tasdiqlaydi. Eng avvalo, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, operatsiyadan keyingi davrda bemorlarda tana vazni va BMI ko'rsatkichlari sezilarli darajada kamayadi. Bu holat oshqozon hajmining qisqarishi bilan birga gormonal o'zgarishlar, xususan grelin (ochlik gormoni) darajasining pasayishi bilan ham bog'liqdir. Natijada bemorlarda ishtaha kamayadi va energiya balansida ijobiy o'zgarishlar yuz beradi. Ushbu natijalar bariatrik jarrohlik bo'yicha olib borilgan ko'plab tadqiqotlar, jumladan Philip R. Schauer va uning hamkasblari ishlarida qayd etilgan ilmiy xulosalar bilan mos keladi.

Hayot sifati ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatdiki, operatsiyadan so'ng WHOQOL-BREF shkalasi bo'yicha barcha domenlarda ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan. Ayniqsa, jismoniy salomatlik va ijtimoiy munosabatlar sohasida sezilarli yaxshilanish qayd etildi. Bu holat bemorlarning harakat faolligi oshishi, kundalik faoliyatdagi cheklovlarning kamayishi hamda jamiyatga integratsiya darajasining ortishi bilan izohlanadi. Shu jihatdan John M. Morton tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham shunga o'xshash natijalar aniqlangan bo'lib, bariatrik operatsiyadan keyin ijtimoiy faollik sezilarli darajada oshishi qayd etilgan. Biroq psixologik komponentlar tahlili nisbatan murakkab natijalarni ko'rsatadi. Depressiya va xavotir darajasi operatsiyadan keyin kamaygan bo'lsa-da, to'liq normallashish har doim ham kuzatilmagan. Bu holat David B. Sarwer tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham qayd etilgan bo'lib, u bariatrik jarrohlikdan so'ng psixologik moslashuv jarayoni jismoniy o'zgarishlarga qaraganda sekinroq kechishini ta'kidlaydi. Demak, sleeve gastrektomiya bemorning tashqi ko'rinishini va metabolik holatini tez yaxshilasa-da, psixologik reabilitatsiya ko'proq vaqt va qo'shimcha yordamni talab qiladi.

Komorbid kasalliklar dinamikasi ham ijobiy natijalarni ko'rsatdi. Ayniqsa, 2-tip qandli diabet, arterial gipertenziya va dislipidemiya ko'rsatkichlarining kamayishi metabolik sindrom komponentlarining regressiyasini tasdiqlaydi. Bu holat bariatrik jarrohlikning nafaqat mexanik, balki metabolik ta'sirga ham ega ekanligini ko'rsatadi. Ilmiy adabiyotlarda bu jarayon "metabolik jarrohlik effekti" sifatida talqin qilinadi. Shuningdek, natijalar shuni ko'rsatadiki, hayot sifatining yaxshilanishi ko'p omilli jarayon bo'lib, u faqat jarrohlik aralashuv bilan emas, balki postoperatsion davrda bemorning turmush tarziga rioya qilishi, dietaga amal qilishi va

jismoniy faolligini oshirishi bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Bu jihat Scott B. Engel ishlarida ham ta’kidlangan bo‘lib, IWQOL-Lite natijalari uzoq muddatli barqarorlikka erishishda bemorning intizomi muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundan iboratki, sleeve gastrektomiya natijalari uzoq muddatda ham nisbatan barqaror bo‘lib qoladi, biroq ayrim bemorlarda vaznning qisman qayta ortishi kuzatilishi mumkin. Bu esa operatsiyadan keyingi kuzatuv tizimining yetarli darajada muhimligini anglatadi. Uzoq muddatli natijalar John M. Morton tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham tasdiqlangan bo‘lib, 3–5 yil davomida hayot sifati yuqori darajada saqlanib qolishi qayd etilgan. Umuman olganda, tadqiqot natijalari sleeve gastrektomiya morbid semizlikni davolashda yuqori klinik va ijtimoiy samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatadi. Biroq maksimal natijaga erishish uchun multidisipliner yondashuv zarur bo‘lib, u jarroh, endokrinolog, dietolog va psixolog hamkorligini o‘z ichiga olishi kerak. Bu yondashuv bemorning nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ijtimoiy tiklanishini ham ta’minlaydi. Shu sababli, kelgusidagi tadqiqotlarda operatsiyadan keyingi psixologik reabilitatsiya mexanizmlarini chuqur o‘rganish, uzoq muddatli kuzatuvlarni kengaytirish va milliy sharoitga moslashtirilgan klinik protokollar ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa. O‘tkazilgan tadqiqot natijalari morbid semizlik bilan og‘rigan bemorlarda sleeve gastrektomiya operatsiyasi hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilashini ko‘rsatadi. Operatsiyadan keyingi davrda bemorlarda tana vazni va BMI ko‘rsatkichlarining sezilarli kamayishi kuzatildi, bu esa metabolik holatning yaxshilanishi va komorbid kasalliklar (2-tip qandli diabet, arterial gipertenziya, dislipidemiya) darajasining pasayishi bilan bog‘liqdir. Hayot sifati ko‘rsatkichlari tahlili shuni ko‘rsatdiki, jismoniy va ijtimoiy domenlarda sezilarli ijobiy o‘zgarishlar qayd etildi. Bemorlarning harakat faolligi oshishi, o‘z-o‘zini baholash darajasining yaxshilanishi va ijtimoiy moslashuvning kuchayishi operatsiyaning muhim ijobiy natijalari hisoblanadi. Shu bilan birga, psixologik komponentlar nisbatan sekin tiklanishi aniqlanib, ayrim bemorlarda depressiya va xavotir holatlari qisman saqlanib qolishi mumkinligi kuzatildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sleeve gastrektomiya morbid semizlikni davolashda yuqori klinik samaradorlikka ega bo‘lsa-da, maksimal natijaga erishish uchun kompleks yondashuv zarur. Bunda jarrohlik aralashuvdan tashqari, psixologik reabilitatsiya, dietologik nazorat va uzoq muddatli monitoring muhim o‘rin tutadi. Umuman olganda, ushbu operatsiya bemorlarning nafaqat jismoniy sog‘lig‘ini, balki hayot sifatini ham sezilarli darajada yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. World Health Organization (WHO). *Obesity and Overweight: Fact Sheet*. Geneva.
2. Schauer P. R., Kashyap S. R. *Bariatric Surgery and Metabolic Outcomes*. New England Journal of Medicine.
3. Morton J. M. *Long-term outcomes of sleeve gastrectomy*. Surgical Obesity and Related Diseases.
4. Sarwer D. B., Wadden T. A. *Psychological aspects of bariatric surgery*. Obesity Reviews.
5. Engel S. G. et al. *Quality of life assessment in bariatric patients using IWQOL-Lite*. Health and Quality of Life Outcomes.
6. WHOQOL Group. *Development of the World Health Organization Quality of Life Assessment*.
7. International Federation for the Surgery of Obesity and Metabolic Disorders (IFSO). Clinical Guidelines.
8. Buchwald H. *Bariatric Surgery: A Systematic Review*. JAMA.
9. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi materiallari: semizlik va metabolik kasalliklar bo‘yicha statistik hisobotlar.
10. Miller K., Hell E. *Sleeve gastrectomy outcomes and complications*. Obesity Surgery Journal.